

Љупчо АРСОВ

СОЗДАВАЊЕТО И РАЗВОЈОТ НА КОМУНИСТИЧКАТА ПАРТИЈА НА МАКЕДОНИЈА*

Организацијата на КПЈ во Македонија и организирањето и развојот на вооруженото востание 1941 и 1942 година

Фашистичката агресија 1941 година и окупацијата на Југославија им создаваат нови тешки и посложени услови на југословенските народи и народности за борбата за национална и социјална слобода. Македонија повторно е поделена меѓу германските, италијанските и бугарските фашистички окупатори. Тоа уште повеќе ја зголемува трагедијата на македонскиот народ — едно поробување се заменува со друго, потешко и помрачно. Најголемиот дел од Македонија е окупиран од царска фашистичка Бугарија, што по својата суштина значи задоволување во најголема мерка на големобугарските аспирации. Западниот дел на Македонија го окупираат Италија и нејзините големоалбански квинслинзи. Новата поделба на Македонија по суштина е политичка комбинација на фашистичките агресори, со цел македонскиот народ да го турнат во служба на квислиншките марионети. Тоа наедно беше и цена големобугарската буржоазија и царска Бугарија уште поцврсто да се врзат со германо-италијанските фашистички агресори. Во тоа објективно им помага и неодреденото држање на СССР по однос на фашистичката окупација и распарчувањето на Југославија сè до нападот на Хитлерова Германија на Советскиот Сојуз.

Бугарската окупација на Македонија по својот карактер во ништо не се разликува од окупацијата на другите делови на Југославија. Таа веднаш воспоставува власт како на територија на која трајно ќе остане. Бугарскиот окупатор на Маке-

*) Втор дел од рефератот поднесен на научниот собир „Основањето и развојот на комунистичката партија на Македонија“, Скопје 1, 2, 3. XI. 1979.

донија уште во првите денови со сета острина на репресивниот апарат настојуваше да ја зацврсти својата власт во Македонија, воведувајќи бугарски училишта, бугарски јазик, присвојувајќи ја историјата и културата на македонскиот народ, забранувајќи изразување на секакво македонско национално чувство, мобилизирајќи ги Македонците во својата војска, експлоатирајќи ги економски бездушно итн. Впрочем, таа води таква политика и во Пиринска Македонија речиси цели триесет години. Според зборовите на Г. Димитров, иако царска Бугарија смета дека е тоа „бугарски“ крај и дека таму божемо живее бугарско население, бугарската власт се однесува како завојувач.

Раководството на БРП (к) користејќи ја окупацијата на Македонија самоволно ја присоедини партиската организација на КПЈ во Македонија како дел на БРП (к) засновувајќи го тоа на поставката „Една држава — една партија“. Тоа и не беше ништо друго туку признавање на окупацијата и новата поделба на Македонија како свршен чин. Заправо, раководството на БРП (к) повикувајќи се на таа парола го прифати распарчувањето на Југославија, беше против единствената борба на народите на Југославија под раководството на КПЈ, ја прифати фашистичката окупација со што всушност ги поддржуваше старите великобугарски претензии спрема Македонија и македонскиот народ. Тоа македонскиот народ на чело со комунистите го согледа, даде решителен отпор и ги отфрли таквите тенденции за присвојување на партиската организација на КПЈ во Македонија, со што истовремено го прифати курсот за оружена борба против окупаторите со цел да извојува национална слобода и рамноправност.

Во тоа не можеа да го спречат ни предавството и контрареволуционерната работа на тогашниот секретар на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, Методи Шаторов — Шарло, кој пристапи да ја одвои партиската организација во Македонија од својата матица — од Комунистичката партија на Југославија.

Најголема заслуга на Комунистичката партија на Југославија и на Комунистичката партија на Македонија, како нејзин нераскинлив дел, е во тоа што засекогаш ја разби илузијата на сите хегемонистички сили, кои мислеа дека можат да говорат од името на македонскиот народ, па и самоволно да го претставуваат. Народноослободителната борба на македонскиот народ против окупаторот, под раководство на Комунистичката партија на Југославија и Комунистичката партија на Македонија дефинитивно му обезбеди самиот себе си да се претставува и натаму да ја афирмира својата самобитност, национална индивидуалност и државност.

Предавството и контрареволуционерната работа на секретарот на ПК на КПЈ за Македонија во 1941 година е познато и нема потреба многу да се задржуваме на него, освен да под-

влечеме дека со одбивањето да ја спроведува политиката на КПЈ за оружена борба против окупаторите, вклучувајќи го и бугарскиот, и со раскинувањето на врските со ЦК на КПЈ, тој фактички ја призна фашистичката окупација на Македонија и се стави во служба на ЦК на БРП (к). Целта на тоа беше македонскиот народ да не се бори со оружје в раце против окупаторите за нивното уништување и изгонување од Македонија.

Во тоа време Македонија и македонскиот народ се најдоа во многу сложена ситуација.

1. Методи Шаторов — Шарло одвојувајќи го покраинското раководство и партиската организација на КПЈ во Македонија од Комунистичката партија на Југославија, беше против курсот на КПЈ за оружена борба против окупаторите во Македонија. Со тоа, тој и раководството на БРП(к) настојуваа да посеат дефитизам во најборбените делови на народните маси за да се откажат од оружената борба. Тоа предизвикува отпор и незадоволство во многу партиски организации и кај одделни активисти на теренот, но во некои од нив внесува опортунизам, дезориентација па и раздор.

2. Партиските организации, потпирајќи се врз демократските и прогресивните народни маси од градот и селото, организирано им даваат отпор на бугарските окупатори уште во првите денови на окупацијата — со протести, демонстрации, штрајкови и слично, а некои од нив вршат подготовки за оружен отпор, собирање оружје, диверзии итн.

Во Македонија се развиваше остра борба наспроти таквата предавничка и контрареволуционерна работа на Методи Шаторов. Оваа борба се развиваше интензивно како во партиската база, исто така и во покраинското раководство.

Со избивањето на самата војна и фашистичка окупација многу партиски организации во Македонија — во Прилеп (7 и 8 април), во Тетово (10 април), во Куманово (11 април) во Битола, Струмица, Охрид и други места организирано пристапија на подготовки за непосреден отпор на окупаторите, а пред сè, на бугарските. На теренот комунистите, заедно со демократските и напредните маси на народот, развиваат значајни активности, — од демонстрации и бојкот против доаѓањето на бугарските окупатори, прво во Струмица (18 април 1941 г.), до штрајкови на работниците и средношколската младина, демонстрации за време на Илинден во Битола, Прилеп, Скопје, Велес, Кавадарци, Охрид и други места; протести против формирањето на читалишта — библиотеки во Битола, Штип и други места; создавање на воени комитети, прв во Прилеп, веднаш по нападот на фашистичка Германија на СССР во јуни 1941 година; создавање на диверзантски групи во јули 1941 година во Скопје; организирање на вооружени акции во текот на јули, август и септември на Рудникот Радуша, во близината на тунелот Богомила на железничката линија Велес—Прилеп—Битола, на

аеродромот во Скопје и други. Убиството во селото Дисан (Кавадарско) на членот на МК СКОЈ и член на КПЈ е првата жртва поради партиска активност во Македонија по окупацијата. Во судирот со полициските органи на бугарските фашистички окупатори за одбрана на партиската техника во Скопје, Боро Петрушевски на 9 септември 1941 година убива еден непријателски полицаец, а на 16 септември при разузнавањето на положбата на тунелот Богомила, се убиени два окупаторски војника. Тоа се акции изведени од страна на партиските организации и нивните членови, наспроти директивата на секретарот на Покраинскиот комитет Методи Шаторов, дека не треба да се водат оружени акции и со било какви други активности да се заострува односот со окупаторите.

Во Покраинското раководство на КПЈ за Македонија во исто време се води жестока борба против таквата работа и ориентација на секретарот Шаторов во однос на окупаторот и приклучувањето на партиската организација на КПЈ во Македонија на БРП(к), како и против сите контрареволуционерни ставови во прогласите и директивите на ПК.

3. Од крајот на мај 1941 година, со доаѓањето на два нова члена на ПК — Мара Нацева и Лазар Колишевски, се заострува судирот во ПК против политиката на Шарло. Тие прават обиди да ги запознаат организациите на теренот со ставовите и директивите на ЦК на КПЈ, но во тоа ги попречува секретарот на ПК, кој сите членови на ПК кои не се слагаат со неговата политика, ги испраќа надвор од Скопје или во нивните родни места.

4. По доаѓањето во Македонија на претставникот на ЦК на КПЈ Драган Павловиќ — Шиљо и враќањето на Лазар Колишевски од Белград, тие настојуваат да ги запознаат партиските организации со одлуките и материјалите на ЦК на КПЈ донесени до тоа време за политиката на отпор и оружена борба против окупаторите, како и со писмото од другарот Тито од 24 јули 1941 година, со кое Шаторов се сменува и се исклучува од членството на КПЈ.¹⁾

Во писмото на Тито се зборува: „Драги другари, постапката на „Стариот Бугарин“ (се однесува на Методија Шаторов — б. м.), кој беше одговорен пред ЦК на КПЈ за работа во Македонија, се покажа не само антипартиска, туку и контрареволуционерна.

1. Тој го саботираше издавањето на прогласот на ЦК КПЈ и заведе националистички став.

2. Тој ги прекина сите врски со ЦК на КПЈ по окупацијата и не се одзва на поканата да дојде со извештај во ЦК. И не

¹⁾ Писмо на ЦК на КПЈ до ПК на КПЈ за Македонија од 24 јули 1941 година — „Зборник...“ т. VII, стр. 13—14.

само тоа, тој не сметал за потребно ниту да го образложи тој негов прекин.

3. Тој зазеде непријателски став спрема другите Срби, зазеде став кој со ништо не се разликува од ставот на македонската реакционерна буржоазија.

4. Тој ја запостави својата партиска активност сега кога должноста на Партијата е да ги развива сите свои сили во борбата против окупаторот, а за помагање на СССР.

5. Тој ги игнорира сите партиски правила во поглед на внатрешните партиски односи и на дисциплината. Според тоа, ЦК на КПЈ целата таа негова постапка ја смета за антипартиска и контрареволуционерна и поради тоа го симнува од неговата должност член на ПК за Македонија и го исклучува од Партијата.

Другари, ЦК реши да испрати кај вас еден или двајца другари, но додека биде тоа направено, ние ги ставаме пред вашата организација следните задачи:

1) Во врска со нападот на фашистичките банди на Советскиот Сојуз сега наша Партија, вклучувајќи ја и вашата организација, треба да врши сестрана саботажа против окупаторот:

а) да ги руши железниците; б) да ги уништува транспортните возови; в) да го пали и уништува сиот воен материјал и животните производи кои се одредени за окупаторот, а за борба против СССР; г) да врши саботажи во фабриките и рудниците. По можност да ги уништува рудниците; д) да ги кине и сече телефонските како и телеграфските жици, и тоа без прекин, зашто со тоа го сопира сообраќајот и движењето на непријателските трупи и материјали. Да уништува сè, — сè што служи за окупаторите и на непријателите на СССР. Во тие непријатели спаѓаат и бугарските окупатори. Тоа не е само наша одлука туку и одлука на „Дедо“ одгоре. Секоја саботажа за извршување на тие задачи повлекува со себе не само исклучување од Партијата, туку и многу потешки казни.

2. Скоро во сите покраини на Југославија, а особено во Србија, Црна Гора и Босна, се организирани партиските одреди за борба против окупаторот и за вршење на диверзии. Тие партизански одреди веќе водат борба со успех. Ставаме пред вас задача веднаш да пристапите на организирање на партизански одреди во кои можат да влегуваат сите оние кои сакаат да се борат против окупаторот и кои сакаат да ја помагаат борбата на СССР, зашто е таа и наша борба.

Постапите веднаш по овие директиви. Другарски ве поздравува за ЦК на КПЈ Тито“.

5. Методи Шаторов — Шарло со полна поддршка на ЦК на БРП(к) и нејзиниот претставник Петар Богданов, не се покори на таа одлука, туку свикнува импровизирана партиска кон-

ференција за 17 август 1941 година со цел да се потврди извршениот предавнички чин и заземените ставови во однос на борбата против окупаторите базирани врз линијата на ЦК на БРП(к). Тој прави усилби да го убеди недоволно известеното членство на Партијата во Македонија дека е неправилна и не-реална политиката и генералната линија на КПЈ за оружено востание против германските, италијанските и бугарските окупатори, дека божем условите во Македонија се подруги од тие во другите делови на Југославија, и бара да се осудат најздравите членови на Партијата во Македонија со исклучување, се разбира, од членство на БРП(к). Но, во тоа не успева. Зошто?

На тоа влијаат три значајни моменти:

1. Вербата на комунистите, демократските и напредните народни маси во Македонија во правилноста на политиката на КПЈ и во нејзиниот голем авторитет;

2. Грижата и упорноста на ЦК на КПЈ и на другарот Тито да се среди положбата во партиската организација во Македонија, и залагањето да се спроведе веќе донесената одлука содржана во писмото на ЦК на КПЈ од 24 јули 1941 година;

3. Ставот на Извршниот комитет на Коминтерната, од август 1941 година, партиската организација во Македонија да остане во состав на КПЈ. Во првиот став на одлуката на Коминтерната се вели: „Македонија да биде во Југославија од практични и целесобразни причини. Основна борба сега се води против германските и италијанските окупатори и нивните агенти. Главно средство на борбата сега е партизанското движење. Ова движење сега се развива на југословенската територија и под раководството на Југославија. Српска Македонија треба да стане една база на ова движење, која ја дезорганизира заднината на Германија и Италија на Балканот“.²⁾

Со одлуката на Коминтерната настанува нова ситуација. ЦК на КПЈ го испраќа повторно Драган Павловиќ и Лазар Колишевски,³⁾ да ги спроведат одлуките на ЦК на КПЈ и да формираат нов ПК на КПЈ за Македонија, како и да организираат партизански одреди. Тоа беше реално поради што:

1. Во тоа време македонскиот народ, под раководство на комунистите целосно се определи за политиката на КПЈ за борба против окупаторот заедно со другите југословенски народи и народности, со цел за национално и социјално ослободување, свесно отфрлувајќи ја политиката на БРП(к).

Ваквата историска определба македонскиот народ ја засновуваше врз правилната политика на КПЈ по националното прашање формулирана и прифатена уште пред војната и доследната борба на сите југословенски народи и народности, вклу-

²⁾ „Зборник...“ т. VII, кн. 1, стр. 15

³⁾ Записник од состанокот на ПБ на ЦК на КПЈ од 31 август 1941 година.

чувајќи го и српскиот народ, против секаков вид на национално угнетување и хегемонизам.

2. Македонските комунисти се изборија со помошта на ЦК на КПЈ и другарот Тито и со одлуката на Коминтерната, партиската организација во Македонија да остане во состав на КПЈ. Со тоа беше постигната извонредно значајна победа, која го отвори патот за оружената борба на македонскиот народ против окупаторот.

Таквото разрешување на положбата на партиската организација во Македонија значи голема победа на политиката на КПЈ за оружена борба против сите окупатори и во Македонија, што ја извојуваа македонските комунисти со полна грижа и поддршка на ЦК на КПЈ и другарот Тито. Победата на линијата на КПЈ е победа на самиот македонски народ зашто тој ја согледа перспективата дека, во дадените услови, само со вооружена народноослободителна борба против окупаторите, заедно со другите југословенски народи и народности, може да се бори и избори за своето право на самоопределување до отцепување, за остварување на својата државност и за создавање на нова братска рамноправна заедница — Југославија. Таа извојувана победа не е само над оние сили во македонската партиска организација на КПЈ, кои предавнички и контрареволуционерно се поставија и делуваа во тој историски миг, туку и против сите оние сили во раководството на БРП(к), кои настојуваша да ја узурпираат партиската организација во Македонија со нејзиното неовластено приклучување кон БРП(к), со цел македонскиот народ и неговата Партија да ги потчинат и со тоа да ги остварат националистичките и хегемонистичките претензии на бугарската буржоазија над македонскиот народ и Македонија.

Македонскиот народ, неговите комунисти, демократските и напредните маси ја сфатија историската шанса да ја изразат својата самобитност, политичка свест и зрелост и решително ја прифатија платформата на КПЈ за оружена народноослободителна борба против окупаторите заедно со сите југословенски народи, одбивајќи да се согласат други да решаваат за иднината на Македонија.

Застанувајќи на чело на народноослободителната борба на југословенските народи и народности, КПЈ постави цел не само оружена борба против фашизмот и окупаторите, туку наедно и борба за нова заедница на рамноправни народи и народности и за народна власт на чело со работничката класа, заедница во која македонскиот народ ќе биде национално слободен и рамноправен.

Македонскиот народ ја сврза својата борба за национално и социјално ослободување со борбата на југословенските народи и народности, затоа што почувствува и се увери дека КПЈ решително им се спротивставува на тенденциите за потчинување

и асимилација и дека единствено, оружената борба и создавањето на новата заедница на народите и народностите на Југославија, претставува гаранција дека старата положба никогаш нема да се врати, зашто новта заедница ќе се гради врз нови односи меѓу народите и народностите, како и на нови општествени односи меѓу луѓето — без експлоатација и угнетување. Создавана врз таква идејно-политичка основа, новата заедница пред македонскиот народ отвораше перспектива дека ќе може да ги оствари своите историски стремежи.

Комунистичката партија на Југославија веднаш по окупацијата од страна на фашистичките агресори, а посебно на Мајското советување на КПЈ во 1941 година јасно и јавно ги формулира своите заклучоци дека, наспроти распарчувањето на земјата, Партијата и натаму единствено ќе дејствува, а работничката класа и народите на Југославија заеднички ќе се борат против окупаторите за својата слобода, независност и подобра иднина. Во заклучоците на советувањето се повикува и македонскиот народ да ѝ се придружи на таа борба, да се бори против фашистичките окупатори, а пред сè против бугарските, со цел да ги извојува својата слобода и своето право на самоопределување.

На Мајското советување на КПЈ 1941 година е подвлечено: „...„Македонија, исто така, ја доживеа таа несреќа да ја делат меѓусебно неколку освојувачи. По големосрпското угнетување таа дојде под бугарскиот, а делумно и под италијанскиот јарем. Бугарската реакционерна капиталистичка клика го работи истото она што го работеше и големосрпската со македонскиот народ. И бугарските освојувачи не го признаваат правото на македонскиот народ и тие го прогонуваат и со сите сили работат на неговото однародување. Насекаде во Македонија се воведува бугарскиот јазик. Бугарските освојувачи го пљачкаат македонскиот народ исто онака како што тоа го прават германските и италијанските империјалистички грабливци. Задачата на македонските комунисти е да ги собираат народните маси за борба против насилното присоединување и делење на Македонија, а за слободно национално определување на македонскиот народ, за негова национална независност и слобода.“⁴⁾

Во поглед на карактерот и целите на НОБ, Тито кон крајот на 1942 година, ќе ги напише следните зборови:

„Денешната народноослободителна борба и националното прашање во Југославија се неразделно поврзани. Нашата народноослободителна борба не би била толку упорна и толку успешна, кога народите на Југославија во неа не би виделе победа над фашизмот, победа над она што беше во минатите режими, победа над оние што ги угнетуваа и се стремат да ги угнетуваат народите на Југославија. Зборот народноослободителна борба би бил само фраза, па дури и измама, кога

⁴⁾ „Пролетер“ бр. 5 од 1941 година.

тој освен југословенска смисла, не би имал и национална смисла за секој народ одделно, т.е. кога тој освен ослободувањето на Југославија во исто време не би значел и ослободување на Хрватите, Словенците, Србите, Македонците, Арнаутите, Муслиманите и така натаму, кога народноослободителната борба не би ја имала таа содржина навистина да им носи слобода, рамноправност, братство на сите народи на Југославија. Во тоа е суштината на народноослободителната борба.“⁵⁾

Македонците во Пиринска и Егејска Македонија, кои, исто така, долго време учествуваа во борбата против хегемонистичките буржоазии и реакцијата во Царска Бугарија и Кралска Грција во минатото, и во текот на Втората светска војна земаат активно учество во борбата против фашизмот, фашистичките агресори и окупатори. Наспроти недоследните ставови на БРП(к) и КПГ по македонското национално прашање, тие непосредно учествуваа во борбата против фашизмот и окупаторот заедно со бугарскиот, односно со грчкиот народ, и со победата над нив, веруваа дека ќе ги извојуваат своите национални и социјални права.

Новиот покраински комитет на КПЈ*) за Македонија од првиот ден беше исправен пред вонредно тешки и сложени задачи. Тој презема мерки партиските организации да се зацврстат, зашто многу од нив беа сериозно разнишани со наметнатата борба од поранешното раководство. Од друга страна, мораше бргу да се пристапи кон мобилизација на партиските сили и демократските и напредните народни маси за организирање на оружено востание. Повеќе членови на ПК одат во партиските организации. И покрај последиците од предавничката активност на Шарло, голем дел од организациите на теренот се сочувани и најголемиот број од нив развиваат жива активност во Куманово, Скопје, Прилеп, Битола, Охрид, Велес, Кавадарци, Гевгелија, Штип, Струмица и во други места. Организациите во Западна Македонија беа оставени без врска со поранешното покраинско раководство, затоа новото раководство му поставува задача на Кузман Јосифовски да премине на тој дел на Македонија за да ги зајакне партиските организации и да организира партизански одреди. Во 1943 година ќе се покаже колку многу било корисно нивното одржување и зајакнување, зашто тие станаа значајна база за натамошното развивање на народноослободителната борба. Во своето директивно писмо од септември 1941 година, упатено до сите партиски организации, ПК укажува дека нема време за чекање и дека треба брзо да се организираат партизански одреди. Во писмото се укажува на нужноста од активна борба против фашизмот, се подвлекува дека фронтот не е само во Советскиот Сојуз, туку

⁵⁾ „Пролетер“ год XLII бр. 16.

^{*}) Во новиот ПК се: Лазар Колишевски, секретар, Мара Нацева, орг. секретар; а членови: Бане Андреев, Борко Талески и Благој Јанков.

насекаде, во сите окупирани земји. Понатаму се истакнува дека КПЈ е првата партија што ја започна борбата и дека веќе бележи видни резултати, постигнати со голема храброст и херојство на југословенските партизани. Писмото непосредно се обраќа до комунистите со укажување дека „во Македонија беше доста чекање“, дека не треба повеќе да се стои со скрстени раце кога другите се борат и дека комунистите треба да застанат на чело на борбата против фашизмот. Се подвлекува дека „слободата нема никој да ни ја дарува — таа се зема со тешка и крвава борба“. По прашањето за тоа — има ли или нема услови за оружена борба, во писмото се нагласува дека услови има, а најглавниот услов е народот да биде со борците. Затоа е потребно на народот да му се објаснува во каква борба се повикува токму денес, зашто „Македонскиот народ и денеска под Бугарите, е роб како што беше во Југославија; и денес е страшно економски искористуван како порано и уште повеќе“. Писмото завршува:

— „Напред, другари, храбро и решително во борба да напишеме нови и светли страници во македонската историја, да го поведеме сиот народ со нас. Земјата, што дала еден Илинден таа ќе даде и друг“.⁶⁾

Според положбата во партиските организации и расположението на партијците, скоевците и напредните народни маси е констатирано дека можат да се подготват околу 10—12 партизански одреди со повеќе од 500 борци. Одреден е и денот за почетокот на оружените акции. Првите оружени акции ги извршува Прилепскиот партизански одред со нападот на полицискиот участок во Прилеп. Со тоа и почнува оружената борба на македонскиот народ — неговото оружено востание, кое нема да престане сè до победата.

Оруженото востание, започнато на Единаесетти октомври 1941 година, претставува извонредно значаен историски чин во долготрајната ослободителна борба на македонскиот народ. Тоа е пресвртен настан во борбата за самобитност и национален индивидуалитет на нашиот народ, во неговата борба за слобода, за национални и социјални права, за сопствена државност. Со тој историски чин македонскиот народ покажа дека никому нема да му дозволи него да го турне на страната на слугите на фашистичките окупатори. Со својата вооружена борба Македонија не стана квинслишка територија, туку жешка почва за окупаторите, на кои им ги замрси сите сметки и ги оневозможи сите шпекулации. Со тој историски чин македонскиот народ и народностите во Македонија станаа активен чинител и во борбата против окупаторите, и во борбата за национална слобода и рамноправност, и во создавањето на новата заедница на слободни и рамноправни народи.

⁶⁾ Извори... т. I кн. 1 стр. 39—42.

Окупаторот жестоко удира по првите партизански одреди. Освен Прилепскиот одред, другите два одреда — Кумановскиот и Скопскиот, претрпеа големи загуби и не можеа подолго да се одржат. За тоа има повеќе причини: прво, на одредениот и следниот ден беа излегле само два одреда — Прилепскиот и Кумановскиот; Скопскиот одред е неактивен; другите одреди и не се организирани. Така, место да излезат 500 борци, беа излегле само 100, што дава можности окупаторот да им нанесе сериозни загуби; второ, недоволното искуство на борците и недоволната помош од страна на партиското раководство. Наспроти на првиот неуспех во оружениот судир на партизанските одреди по нивните први акции против бугарскиот фашистички окупатор, Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија на својот состанок на 5 ноември 1941 година тој неуспех не го оценува како пораз, туку само како една загубена битка, па презема мерки во најскоро време да излезат нови партизански одреди, а пред сè, оние што, поради противречните директиви кои доаѓале до некои партиски организации, не се организирале и не излегле на терен.

По тие настани Покраинскиот комитет повторно запаѓа во тешка состојба по паѓањето во затвор на неговиот секретар. Во него започнуваат остри расправи поради настанатата сложена и тешка положба со неочекуваните неуспеси и големи загуби претрпени во оружениот судир на првите партизански одреди. Бугарскиот окупатор применува сурови репресалии, покренувајќи го за тоа целиот полициски апарат, па и воени единици. Поради тоа некои партиски организации тешко се погодени. Во покраинското раководство доаѓа до диференцијација околу оценката на настанатата ситуација и мерките кои треба да се преземат за натамошно развивање на вооружената борба против окупаторот. Повторно се подигаат старите прашања — има ли или нема услови за вооружена борба; дали не е грешка излегувањето на партизанските одреди и нивните оружени акции; способен ли е партиската организација за таква борба и слично. Наместо подлабока критичка анализа на положбата настаната по започнатото вооружено востание, кај еден дел на покраинското раководство завладува недоверба во сопствените сили, па има и настојувања да се направи чекор назад. Таквата положба ги отвора вратите за непосредно мешање на претставникот на ЦК на БРП(к) во работата на покраинското партиско раководство. Голем дел од бирото на ПК го заплиснува опортунизам. ПК е ослабен, недоволно активен, колеблив и неотпорен на туѓите влијанија. Членовите на ПК кои даваат отпор безобзирно се потиснуваат. Во него сè повеќе јакне тенденцијата да се потиснува политиката на КПЈ за вооружена борба во Македонија. Најверните членови, застапници и бранители на таа политика се отстрануваат од покраинското раководство. ПК не ја одржува и ја губи за долго време врската со ЦК на КПЈ,

така што неговата грижа и помош не може да се оствари. Зошто доаѓа до тоа?

1. По излегувањето на првите партизански одреди и нивниот вооружен судир со бугарските окупаторски полициски и воени сили извонредно многу се заострува политичката ситуација во Македонија. Окупаторот мораше докрај да си ја симне маската на „ослободител“ и да применува отворен и жесток терор не само против борците и организаторите на партизанските одреди, туку и против народните маси кои ги поддржуваат. Прогоните, апсењата, смртните пресуди се сè почести.

2. БРП(к) односно нејзиниот претставник согледувајќи ја суштината, целите и карактерот на вооружената борба на македонскиот народ и нејзината перспектива во заедничката борба со останатите југословенски народи, настојува тоа да го попречи, користејќи ги слабостите на покраинското раководство на КПЈ за Македонија и отсуството на врските со ЦК на КПЈ. За остварувањето на таа цел се користи постојаното мешање во работата на ПК, формата на импровизираното партиско советување, за да се осуди оружената борба и партиските организации да се демобилизираат за нејзиното натамошно организирање и сл. Во партиските материјали постепено, но упорно се инфилтрираат стојалиштата на БРП(к) за борбата против фашизмот со ориентација за секојдневните потреби на луѓето, како да не се работи за опстанокот на македонскиот народ; постепено се наметнуваат стојалиштата преку партиските материјали како партиската организација да не е во состав на КПЈ и дека не дејствува како таква, па затоа документите и директивите се потпишуваат со исфрлувањето на името на Југославија, а сè повеќе се пласираат паролите содржани во документите и директивите на БРП(к).⁷⁾ Сето тоа има една един-

⁷⁾ „Писмо од Бане Андреев, секретар на ПК на КПЈ за Македонија, до Централниот комитет на КПЈ“ со потпис ПК за Македонија „Делчев“ од 25 декември 1941 година; „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 75—76.

— „Материјал од советувањето на организациите на КПЈ во Македонија“ од 7 јануари 1942 г., без потпис: „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 86—102.

— „Директивно писмо од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија“, без потпис; „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 107—110;

— „Проглас од покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија од македонскиот народ“, без потпис: „Извори...“ т. I, кн. 1 стр. 111—113; од февруари 1942 година;

— „Проглас на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до македонскиот народ“, од февруари 1942 година со потпис „Покраински комитет на Комунистичката партија на Југославија Покраински комитет на Македонија; „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 114—126;

— Проглас на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до македонскиот народ“ од април 1942 година, со потпис „Покраински комитет на Комунистичката партија во Македонија“, „Извори...“ т. I, кн. 1.

— „Проглас од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до македонскиот народ“, со потпис „Од Одборот за народна ослободителна борба“, „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 135—137; од април 1942 година;

ствена цел: да се доведе до потполн пораз вооружената борба на македонскиот народ, да се дезориентира партиската организација на теренот и така да се онеспособи да ги мобилизира народните маси и натаму да ја развиваат оружената борба.

Меѓутоа, колку и да беше тешка настанатата положба со ослабеното и на туѓо влијание подложено раководство, најголем број партиските организации се спротивставија на таквиот изменет курс на покраинското раководство. Тие во многу места беа доста развиени и силни, а посебно во Прилеп, Битола, Скопје, Тетово, Велес и други места. Во првата половина на 1942 год. постоеја 5 окружни комитети и 17 месни партиски организации со над 600 члена и развиена организација на СКОЈ со преку 1.700 члена. Во четири окружни комитети како инструктори престојуваша членови на пленумот на ПК. Тие организации и партијци не можеа да се помират со таквата положба во покраинското раководство и со застојот во организирањето на оружената борба. Тие енергично бараа постојаната положба да се измени. За тоа зборуваат дискусиите посебно водени по материјалот и по директивното писмо од ПК по одржаното јануарско советување на кое се ставени сериозни критички забелешки и партиските раководства се задолжени со нив да го запознаваат ПК.

Поради сето тоа, во текот на првата половина на 1942 година, поточно до крајот на месец мај, ПК не само што го губи авторитетот во базата, туку и се бара свикнување на партиско советување заради критичка анализа на создадената положба и за преземање на неопходни мерки за нејзината измена. Тоа го налага и извонредно сложената и тешка положба на многу партиски организации поради ставот на ПК да не се брза со организирањето на партизански одреди, туку да се создаваат само мали јадра составени од илегалци, кои подоцна би требало да прераснат во партизански одреди; нивна задача би била агитационо организациона работа и да вршат, притоа, дивер-

— „Леток од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до македонскиот народ“, без потпис, од април 1942 год.; „Извори...“, т. I, кн. 1, стр. 138—141;

— „Леток од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до македонскиот народ“ од април 1942 г., со потпис „Покраинскиот комитет на Комунистичката партија во Македонија“, „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 142—147;

— „Проглас од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до македонскиот народ“ од мај 1942 г., со потпис Покраински комитет на Комунистичката партија во Македонија“, „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 148—155;

— „Директивно писмо од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до членовите на КПЈ“, со потпис ПК, Скопје 15. V. 1942; „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 169—171;

— „Леток од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до македонскиот народ“, без потпис; „Извори...“ т. I, кн. 1 стр. 172—176, од средината на мај 1942 година;

*) Април 1942 година.

зантски дејствија. Иако подоцна ПК нив ги именува како партизански одреди, тие по суштина не се тоа.

Партиските организации работат во многу тешки услови. Многуброен партиски кадар е изложен на притисок и удари на репресивниот апарат на окупаторот. Задржувањето на раководствата и најдобрите кадри во градовите ги излага нив на големи провали, па и разбивање на цели партиски организации, што во пролетта 1942 година и се случува, особено во Битола. Станува сè појасно дека постојната ориентација и работа на ПК (иако во некои моменти и со колебања) неминовно води кон дезорганизирање и на партиските организации оставајќи ги на удар на окупаторските сили.

Поради таквата политика на ПК многу партиски организации протестираат и бараат таа да се измени и да се врати на линијата на ЦК на КПЈ, пред сè, по прашањето на вооружената борба. Иако во април 1942 година бирото на ПК е проширено со нови членови,⁸⁾ во него настануваат нови судири, Новите членови, во договор со раководниот партиски актив, се залагаат за барањата на партиските организации и партиските активисти од теренот да се измени политичката ориентација и работата на ПК, што на крајот доведува до сменувањето на постојниот ПК*) и формирањето на Привремен покраински комитет на КПЈ за Македонија.**)

Со формирањето на новото покраинско раководство е надмината постојната ненормална состојба во раководството на Партијата. Тоа е постигнато со залагање на партиските организации и активисти и претставува голем успех во развојот на народноослободителната борба, зашто со тоа е прекинато мешањето на претставникот на БРП(к), работата на партиското раководство е насочена кон реализирањето на партиската линија на КПЈ, зајакнати се напорите за заздравување на партиските организации и забрзано е формирањето на партизански одреди. Во летото 1942 година формирани се и излезени нови партизански одреди во Прилеп, Битола, Преспа, Велес, Маврово, Крушево, Скопје и други места и тие постигнуваат низа значајни успеси во реонот на Централна Македонија — Велес, Битола, Прилеп.

На Првиот конгрес на Комунистичката партија на Македонија, одржан во декември 1948 година, за таквата положба и за работата на тогашниот Покраински комитет е подвлечено: „Основна слабост на тогашниот ПК беше таа, што тој дозволи да му се наметне бугарскиот делегат — Бојан Б’лгарјанов, кој фактички го презеде самото раководство“. И ната-

8) За членовите на бирото на ПК — Цветко Узуновски и Љупчо Арсов, а за кандидат за член Цветан Димов.

*) Крај на мај 1942 година.

**) Состав на Привремениот ПК на КПЈ за Македонија: Цветко Узуновски, Мара Нацева, Мирче Ацев, Цветан Димов и Љупчо Арсов.

му, дека „...зад сите оние неправилни ставови (што ПК ги спроведува, б.м.) се крие пред сè политиката на делегатот на бугарскиот ЦК Бојан Българјанов, кој имаше основна задача да го поколеба ПК, да ја убие кај нашиот раководен кадар и партиските организации верата во правилноста на линијата на ЦК на КПЈ, да го изолира македонскиот народ од борбата со другите народи на Југославија, да ги поколеба масите на македонскиот народ во можноста за свое ослободување преку оружена борба, свртувајќи го вниманието на борбата за економски барања и соборувања на бугарската фашистичка влада“. Понатаму, на конгресот се истакнува: „Против ваквата нездрава положба поведоа решителна борба партиските организации и партиските активисти. По шестмесечна борба ѝ беше ставен крај на оваа ситуација со формирањето на ново привремено покраинско раководство“.)

Таа и таквата борба на партиските организации и партиските активисти во Македонија против слабостите, недостатоците и грешките на тогашниот Покраински комитет, како и против влијанието и мешањето на делегатот на ЦК на БРП(к) во работата на ПК и искривокољчувањето на политиката, стратегијата и тактиката на нашата Народноослободителна борба, доведе до отстранување на создадените пречки за натамошниот развој на оружената борба на нашиот народ. Денес е повеќе од јасно дека за тогашните одговорни кадри на ЦК на БРП(к), како и за сите други противници на националното ослободување на македонскиот народ, неговата оружена борба, создавањето на сопствена војска и државност и здружувањето со братските југословенски народи и народности, претставуваа непремостлива пречка и директно загрозување на нивните планови, со тоа и на националистичките и хегемонистичките тенденции, коишто се појавуваа и во политиката на БРП(к).

Со формирањето и активноста на Привремениот покраински комитет на КПЈ за Македонија се афирмира и подоследно се спроведува политиката на КПЈ за разобличување на окупаторите и за оружена борба на нашиот народ против нив заедно со сите југословенски народи со цел да се создаде нова државна заедница на рамноправни народи и народности, да јакне партиската организација на КПЈ во Македонија, да јакне единството на работничката класа со демократските и напредните народни маси на македонскиот народ и народностите коишто живеат во Македонија.

Основните задачи што пред себе ги постави Привремениот ПК беа брзо извршени. За кусо време се консолидираат партиските организации и се зацврстува единството меѓу комунистите; се засилува оружената борба, партиските одреди започнуваат нови директни судири со окупаторските полициски и

9) Л. Колишевски: „Аспекти...“ стр. 83—84.

воени сили; се развива жива активност за организирање на народните маси во еден општ антифашистички фронт; се преземаат итни мерки по неколку линии да се воспостават врските со ЦК на КПЈ.

Интензивната активност на новото партиско раководство предизвика преземање остри мерки на окупаторската власт против партиските организации и раководните партиски кадри; за неполн месец се уапсени четири члена на ПК, од кои еден сверски е мачен и убиен во истражниот затвор, а тројца интернирани во Бугарија.¹⁰⁾ Во ПК останува само Мирче Ацев кој во таа тешка ситуација успева да продолжи да раководи со организацијата, да собере околу себе еден број верни раководни кадри и да се бори за натамошно извршување на поставените задачи.

Имено, набргу по започнувањето на оруженото востание паѓа во затвор секретарот на ПК Лазар Колишевски (ноември 1941 година); во февруари 1942 година на пат од Прилеп за Кавадарци херојски загинава Борка Талески; во јули 1942 година е убиен Цветан Димов, а тројца членови на ПК се затворени и интернирани во Бугарија; во декември 1942 година се уапсени Мирче Ацев и Страшо Пинџур и во почетокот на јануари 1943 година сверски се убиени во истражниот затвор во Скопје; во февруари 1944 година, под неразјаснети околности, е откриено скривалиштето на членот на ЦК на КПМ Кузмај Јосифовски — Питу, кој работи во Скопје.

Привремениот Покраински комитет по своето формирање организира Главен штаб на ПО на Македонија, што го заменува Покраинскиот воен штаб.¹¹⁾ Тој вложува големи усилби да воспостави и да ги одржува врските со партизанските одреди, кои ги надминуваат последиците од поранешниот период, се зацврстуваат и сè поорганизирано се судираат со окупаторските сили. Иако нивните акции не се доволно поврзани и сè уште почесто удираат на органите на окупаторската власт а помалку на неговата жива воена сила и по најчувствителните места на комуникациите за кои германските воени сили особено се заинтересирани, сепак нивната активност во тој период значи голем придонес во развивањето на оружената борба.

Привремениот покраински комитет во тоа време испраќа едно директивно писмо¹²⁾ во кое ги известува окружните и месните раководства за расплетот на борбата околу поранешниот

¹⁰⁾ Во затворот сверски е убиен Цветан Димов, а интернирани Љупчо Арсов, Мара Нацева и Цветко Узуновски;

¹¹⁾ Во Главниот штаб на ПО на Македонија во јуни 1942 година отпрво влегле: Михаило Апостолски, Цветко Узуновски, Љупчо Арсов и Стеван Наумов.

¹²⁾ „Директивно писмо од Привремениот покраински комитет на донија“, со потпис „Привремени комитет на ПК за Македонија на КП во Југославија“; „Извори. . . т. I, кн. 1, стр. 205—208 од 5. VI. 1942 година;

ПК и за неговата погрешна политика и ги посочува задачите што стојат пред ПК и партиските организации. Потоа ПК издава два прогласа до македонскиот народ. Едниот се однесува на годишнината од нападот на Хитлер против СССР, во кој се говори за борбите на советскиот фронт и значењето на борбата на советските народи против фашистичките орди и за значењето на тие борбени напори за сите поробени и слободољубиви народи. Се подвлекува значењето на заклучениот договор од 26 мај 1942 година за воен сојуз помеѓу СССР, САД и Англија. Натаму се говори за борбата на поробените народи и посебно се истакнува борбата на југословенските народи против фашистичките окупатори. Во Прогласот се подвлекува дека „Македонскиот народ не остана со скрстени раце сред општата борба против германските, бугарските и италијанските фашистички окупатори. Во лицето на своите најверни синови — партизаните тој ги оживе борбените традиции на славната илинденска епоха. Но, денеска македонските борци не се борат сами како некогаш. Тие се дел од борбените редови на братските народи на Југославија и братскиот бугарски народ, нивната борба е дел од општата борба на сите славјани и другите поробени народи, а на чело со Советскиот Сојуз“.¹³⁾ Овој проглас на ПК е прв, по септември 1941 година, во кој се зборува дека борбата на македонскиот народ е дел од борбените редови на братските народи на Југославија.

Вториот проглас е издаден по повод годишнината на Илинден заедно со три летци и други материјали. Во врска со овие документи издадени на крајот на јули и на август 1942 година треба да се укаже на следното: во материјалот по повод годишнината на Илинден меѓу другото се подвлекува: „Целиот македонски народ во текот на изминатите 39 години има сторено голем чекор напред во своето национално ослободување. Особено во својата 23-годишна борба во сојуз со братските народи од Југославија против непријателот надвор и против неговите агенти во своите редови. Денес најшироките слоеви на македонскиот народ јасно ја гледаат антинационалната политика на поробувачите на Југославија, на германските фашисти и нивните слуги — бугарски и италијански фашисти. Исто така тие го презираат и непријателот кој сака да се загнезди во неговите редови. Тоа се старите непријатели, врховистите, старите предавници“.¹⁴⁾ Во прогласот до македонскиот народ се подвлекува: „Вашиите нови илинденци национално-ослободителните партизански одреди на Македонија излегоа ве-

¹³⁾ „Проглас од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до македонскиот народ“ без потпис, од 22. VI 1942 г.; „Извори...“, т. I, кн. 1 свр. 209—214.

¹⁴⁾ „Материјал од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија за годишнината на Илинденското востание“, без потпис, од јули 1942 г., „Извори...“ т. I, стр, 231—244.

ќе и забродија по планините и селата за да ја продолжат и завршат со успех борбата за Илинден. Излегоа да ги изгонат фашистичките окупатори од Македонија, за слободна Македонија, за вистинска народно-демократска власт“.¹⁵⁾

На 9 август 1942 година Мирче Ацев испраќа писмо до ЦК КПЈ преку Обласниот комитет на КПЈ за Косово и Метохија. Во тоа писмо тој го известува ЦК за настанатата ситуација во ПК, разврската на борбата во ПК, за преземените мерки од новото покраинско раководство, за тешката состојба во која тоа се наоѓа по паѓањето на 4 члена од тоа раководство, за кооптирањето на 2 нови члена на ПК, за тоа дека во Македонија има 17 организации со околу 600 члена на КПЈ и 1.700 на СКОЈ,¹⁶⁾ како и за воено-политичката состојба и започнатите акции на партизанските одреди.

Наспроти тврдењето на поранешното раководство дека не може да се воспостави врска со ЦК на КПЈ, новото раководство за релативно кусо време успева да воспостави врски и со ПК на КПЈ за Србија и со Обласниот комитет за Косово и Метохија, а преку нив и со ЦК на КПЈ. Подоцна ќе се сознае од документите дека и ЦК на КПЈ за цело тоа време правел напори да се воспостави врска со ПК на КПЈ за Македонија,¹⁷⁾ преку ПК на КПЈ за Србија, но таа не можела да се оствари поради прекилот на врските меѓу ПК на КПЈ за Македонија и организациите во Србија, особено партизанските одреди во Јужна Србија и партизанската организација во Лесковац.

По воспоставувањето на врската со ЦК на КПЈ, кон крајот на август 1942 година во Скопје доаѓа Добривоје Радосавлевиќ како инструктор на ЦК на КПЈ. Тој доаѓа во време кога се расчистени проблемите во покраинското раководство на КПЈ за Македонија и земена јасна ориентација за забрзан развој на оружената борба. Во договор со него, затекнатите членови на ПК преземаат натамошни мерки за засилување на работата на партиските организации и на борбената активност на партизанските ореди. Основно прашање, кое во тоа време се поставува, е прашањето да се приберат нови кадри со кои ќе се пополни партиското раководство и да се зајакнат и на-

¹⁵⁾ „Проглас од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до македонскиот народ“, со потпис Покраински комитет на КП во Југославија за Македонија; „Извори...“ т. I, кн. 1 стр. 245—250.

¹⁶⁾ „Писмо од Мирче Ацев, член на ПК на КПЈ за Македонија, до Централниот комитет на КПЈ“, со потпис Ставре; „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 251—255.

¹⁷⁾ Во своето писмо од 15. III 1942 г., орг. секретаријат на ЦК на КПЈ укажува покрај другото и на потребата за одржување на врска со Покраинското поверенство на ПК на КПЈ за Србија, а во своето писмо од 22. IX 1942 година најавува: „Зато ќемо ми настојати да по сваку цену у догласно време пошаќемо код вас једног или двојциу стручњака који су стекли по тим војним стварима искуство код нас“, „Зборник...“ т. VII кн. 1, стр. 118.

таму да се развијат партизанските одреди. Тешкотија претставува недостигот на издигнати кадри, како и личниот однос на поединци. Сепак се решава да се привлечат сите оние кадри кои не беа засегнати со ударите на окупаторите, независно од тоа каков удел имале во дотогашните судири во Партијата, со настојување од секого да се бара да се ангажира за доследно спроведување на политиката на КПЈ, а пред сè во организирањето на раководењето на оружената борба. Во тој поглед Радосавлевиќ настојува да ги пренесе искуствата здобиени во борбата во Србија.

ПК сега настојува што повеќе да го искористи засилениот процес на диференцирање на народните маси, па ги насочува партиските организации и комунистите многу пошироко да се постават спрема нив и да ги привлечат сите оние кои се за народноослободителната борба. Во врска со тоа се поставува и задачата: „Во партизанските одреди на прво место да се мобилизираат работници и сиромашни селани, кои таа борба по самата своја општествена положба нема да ја издадат, кои цврсто ќе ја држат пушката во рацете до крај, оти се борат за свое дело“.¹⁸⁾ Но, притоа да се обезбеди општонародниот карактер на народноослободителната борба.

Во втората половина на 1942 година, покраинското раководство развива интензивна пропагандна и агитациона активност за натамошно разјаснување на карактерот и целите на оружената борба и за јакнење на партиските организации. Паралелно со тоа постојано се прават напори да се одржува врската со ПК на КПЈ за Србија и преку него со ЦК на КПЈ. ПК и инструкторот на ЦК на КПЈ се известуваат за сè што е битно во развитокот на НО борба во Македонија.

Условите за развој на партиските организации и на оружената борба беа многу тешки. Партиските организации поминуваат низ слични провали и удари на окупаторот, но наспроти тоа успеваат да се сообразуваат со конкретна ситуација и да се одржуваат. Окупаторот, особено бугарскиот, покрај сите жестоки мерки и употребени значајни полициски и воени сили (во Битолско, Прилепско, Велешко и Гевгелиско) не успева да ја задуши оружената борба ниту да ги уништи партиските организации: живата сила на востанието се одржува, обновува и постојано расте. Низ воените и политичките акции израснуваат нови кадри, кои се оспособуваат и ја продолжуваат борбата по секој удар или провала.

Во последните месеци на 1942 година и во првите месеци на 1943 година партизанските одреди претрпуваат тешки удари од окупаторот. И партиската организација се наоѓа во многу

¹⁸⁾ „Упатство на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија до партиските организации во партиските одреди“, со потпис „ПК КПЈ за Македонија“, од 25. IX 1942 година; „Извори...“ т. I, кн. 1, стр. 314.

тешка положба. Покраинското раководство е вонредно тешко погодено со херојската погибија на своите членови — Мирче Ацев и Страшо Пинџур. Окупаторот успева да ги разбие и ослаби и еден број партизански одреди. Засилените напори на окупаторот да ја парализира нашата оружана борба и да ги оневозможи активностите на Партијата во Македонија, меѓу другото се должи и на фактот дека токму во тоа време Балканот добива извонредно стратегиско значење во севкупната антифашистичка војна.

Меѓутоа, покрај акциите што против партиската организација во Македонија ги врши окупаторот со своите полициски и воени сили, врз неа, на еден умел начин, и натаму врши притисок делегатот на ЦК на БРП(к) со поставување на прашањето за „Автономни права“ на партиската организација во Македонија. Всушност, Бугарјанов сака да се одвои партиската организација во Македонија од КПЈ, а со тоа и народноослободителната борба на македонскиот народ од борбата што ја водат народите на Југославија. Таквата негова активност јасно се поврзува со барањето на ЦК на БРП(к) пред Коминтерна за самостојна македонска комунистичка партија,¹⁹⁾ во февруари 1942 година, кое има исто значење и иста цел. Интересно е дека паралелно со тоа се зголемува и пропагандата на непријателите на македонскиот народ од типот на Ванчо Михајлов, Чкартов, Гүзелов, Китинчев и други изроди, кои ја издигаат паролата за „автономија на Македонија“. Тој паралелен притисок е индикативен, зашто има една единствена цел. Инструкторот на ЦК на КПЈ тоа прашање интерно го поставува пред централното партиско раководство, на што Тито во своето писмо од 16 јануари 1943^{*)} година, одговарајќи на неговите писма добиени во ЦК на КПЈ до крајот на ноември, покрај другото ќе подвлече: „Поставувањето на прашањето за автономија или за можните македонски специфични услови испаѓа од нашиот став и линија и оние кои го подигаат тоа прашање во суштина во крајна линија се изедначуваат со оние кои заради називот Југославија го изолираат македонскиот народ од заедничката борба на сите народи на Југославија“.²⁰⁾

*) Писмото е пристигнато во Македонија во август 1943 година.

¹⁹⁾ Л. Колишевски: „Аспекти...“ стр. 84 во фуснотата наведува: „Извршниот комитет на Коминтерната во својата телеграма од 27—28 февруари 1942 година вака го известува другарот Тито за ставот на ЦК на Бугарската партија:

„ЦК на БКП смета дека при постојната состојба е целисходно да се обединат македонските партиски организации во самостојна македонска партија“.

(Види: Историски архив КПЈ, т. VII, Београд 1951 г., стр. 61).

²⁰⁾ Од писмото на ЦК на КПЈ до ПК на КПЈ за Македонија од 16. I 1942 година, стр. 177 „Зборник...“ VII кн. 1 стр. 177.

**Реорганизација на партијата во Македонија во врска со
создавањето на комунистичката партија на Македонија
— март 1943 година и разгор на сенародното востание
1943—1944 година**

На преминот од 1942 во 1943 година настануваат пресвртни моменти во општите услови на антифашистичката борба против фашистичките агресори. Антифашистичката коалиција е во општа офанзива: на Источниот фронт, со победата во Сталинградската битка, настапува период на несопирлив пробив на Црвената армија; Англија, и САД ја засилува својата операција во Африка, принудувајќи ги германо-италијанските војски на повлекување; на повидок се подготовките за истоварување на сојузничките војски некаде на југот на Европа, а во една од варијантите и на Балканот. Народноослободителната борба на југословенските народи и народности е во брз растеж по постигнатите значајни политички и воени успеси. Во општа военополитичка констелација Балканот добива извонредно военостратешко значење, особено југоисточниот дел на Југославија — Јужна Србија, Косово и Македонија. Германските, бугарските и италијанските окупатори се принудени, со многу поголеми сили и упорност, да ги бранат основните комуникации кои минуваат низ тоа подрачје, а битката за нивното обезбедување натаму уште повеќе ќе се заострува. Бугарија ја зајакнува со нови воени сили својата жандармска улога за одбрана на тие комуникации.

Паралелно со големите воени постигања, разраснуваат Народноослободителната војска и партизанските одреди на Југославија, кои веќе бројат над 150.000 борци. Кон крајот на 1942 година, народноослободителното движење на југословенските народи забележува еден вонредно крупен политички настан — одржувањето на Првото заседание на АВНОЈ и неговото прогласување за општојугословенско претставничко политичко тело. Тоа е нов квалитет во самата суштина на народноослободителното движење, кој го означува цврстото заедништво меѓу сите народи и народности на Југославија. Во Македонија, пак, по тешката 1942 година, во која беа надминати и решени идејнополитичките прашања по однос на организирањето и развитокот на оружената борба и нејзиното поврзување со борбата на другите народи на Југославија, како и со стабилизирањето на партиските организации и постигањето на поголемо единство на народните маси, беа создадени услови за нивниот натамошен развиток во текот на 1943 година. Македонскиот народ предводен од комунистите и својата Партија — КПЈ, сè повеќе можеше конкретно да ја види перспективата дека во заедничката народноослободителна борба може да го оствари своето национално и социјално ослободување, дотолку повеќе што најде сигурни сојузници во другите народи на Југославија, а по-

себно во српскиот народ, чиишто синови се бореа против големосрпската хегемонија и угнетувачка политика. Општата положба на НО борба во Југославија и констелацијата на Балканот и погодуваше на ориентацијата на покраинското партиско раководство да ги засили партиските организации и партизанските одреди и многу пошироко да ја постави задачата за изградување и јакнење на единството на македонскиот народ со народностите во Македонија. Во таквите конкретни услови доаѓа Светозар Вукмановиќ, како делегат на ЦК на КПЈ и на Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ и ополномошник на другарот Тито, кој ќе ја пренесе одлуката на ЦК на КПЈ за создавање на Комunistичка партија на Македонија.

Создавањето на КПМ и на Централниот комитет на КПМ и преземените мерки на политички и воен план силно придонесуваат за зацврстување и растеж на партиските организации, за нивна зголемена активност и политичко дејствување, кон подобра организираност и борбена готовност на партизанските одреди. Сето тоа овозможува да се прошират борбените дејствија, да се обезбеди поширок продор на село, да се привлечат и активираат народностите, да се вклучат повеќе нови, млади кадри, кои ќе растат од самата борба и активностите на Партијата и на партизанските одреди.

Од името на Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ, Светозар Вукмановиќ го реорганизира Главниот штаб на ПОМ во главен штаб на НОВ и ПОМ, издава наредба за организирање на пет оперативни зони, кои го опфаќаат сето подрачје на Македонија и издава други наредби за нивното внатрешно организирање.

По формирањето на КПМ и на Централниот комитет во присуство на Вукмановиќ одржана е првата седница на ЦК на КПМ во Тетово, за што порано стана збор.

На 4 и 5 мај 1943 година ЦК на КПМ одржува втор состанок, на кој присуствува и делегатот на ЦК на КПЈ. На овој состанок се разгледани следните прашања: состојбата на партиската организација на теренот на Тетовско-кичевскиот обласен комитет; извештајот за состојбата на Првата оперативна зона; извештајот за Преспа и развој. Од сочуваниот записник од овој состанок може да се види дека ЦК на КПМ на својот прв состанок поставил задача на тој терен да се формира Обласен комитет и да се изврши реорганизација на партиските организации во сите места, повикувајќи се на писмото од 28 февруари 1943 година кое од името на ЦК на КПЈ го упатил Темпо. Анализирајќи ја положбата се констатираат одредени слабости и се става во задача на Обласниот комитет тие да ги надминат, а пред сè да се оспособат да бидат политичко раководство. Една од најважните политички задачи кои се поставени пред обласниот комитет е да ја мобилизира партиската организација „да се искорени шовинистичката омраза меѓу Ма-

кедонците и Шиптарите, која вешто ја искористува окупаторот за разбивање на народноослободителното движење“. Во поглед на формирањето на I оперативна зона спрема наредбата на Врховниот штаб, се констатирани низа неправилности во создавањето на партизанските одреди и се поставени задачите тие да се исправат. За положбата во Преспа се констатира дека е поволна и дека е формиран партизански одред од 40 борци. Два члена на ЦК добиваат задача да одат во Преспа, едниот да остане таму, а другиот со дел од борците од одредот да оди на теренот на II оперативна зона.²¹⁾

Во прогласот на ЦК на КПМ до македонскиот народ од јуни 1943 година се зборува за настаната поволна ситуација на општиот политички и воен план во борбата против фашистичките агресори и окупатори по извојуваните победи на Источниот фронт и во Африка, по брзиот разгор на народноослободителната борба во Југославија, како и во Албанија и Грција. Во исто време во него се подвлекува дека предавниците на македонскиот народ не можат веќе да го лажат. Понатаму во Прогласот се истакнува:

„Доаѓаат судбоносни денови! Единствен спас од оваа опасност е уште посилна и одлучна борба против фашистичките поробувачи и нивните слуги! Уште поцврсто да застанеме на страната на нашите словенски руски браќа и нивната херојска Црвена армија, на страната на моќната англо-советска-американска коалиција, со која и ние, единствени и сплотени во својот Народноослободителен фронт, преку неговите народноослободителни комитети и нашата Народноослободителна македонска војска, не само што ќе се ослободиме од фашистичките окупатори, туку ќе можеме да ја извојуваме својата потполна национална слобода и рамноправност, правото сами да ја определиме својата судбина и да создадеме полна народно-демократска власт во Македонија.

МАКЕДОНЦИ И МАКЕДОНКИ!

Нашиот народ никогаш немал таков погоден момент како што го има денеска за остварување на својот векоен идеал — слободна Македонија! Никој пат во својата историја македонскиот народ немал толку и такви соборци и сојузници како што има денеска²²⁾

А затоа е неопходно, се зборува во прогласот, полно единство на целиот наш народ: — на работниците, селаните, инте-

21) „Записник од вториот состанок на Централниот комитет на КПМ одржан на 4 и 5 мај 1943 година“, „Извори. .“ т. I кн. 2 стр. 120—125, со потпис: Темпо, Питу, Ибрин, Мурат.

22) Проглас на ЦК на КПМ, јуни 1943 г., „Извори. .“ т. I, кн. 2, стр. 150.

лигенцијата и младината, што треба да доведе до единствен македонски народноослободителен фронт, чии организации треба да се создадат насекаде.

ЦК на КПМ во Прогласот се залага за единство на македонскиот народ со Албанците, Турците, Власите и Евреите, подвлекувајќи дека патот за нивната слобода, национални права и подобар живот е во заедничката и единствената борба со македонскиот народ против окупаторот. Затоа сите ги повикува на борба против братоубиството и националната омраза, а за создавање на македонска народно-ослободителна војска. Не ќе помине долго време и тие масовно ќе пристапат во партизанските одреди и ќе создадат свои баталјони и бригада.

На состанокот на ЦК на КПМ во Преспа, одржан на 3 и 4 август 1943 година,²³⁾ на кој присуствува и делегатот на ЦК на КПЈ, е направена преценка за развојот на оружената борба и за политичките настани во Македонија од формирањето на КПМ, како и за меѓународните настани и состојби на боиштата. Повторно се потенцира значењето на зајакнувањето и формирањето нови партизански одреди и на нивното поефикасно дејствување. Констатирано е дека масовната политичка дејност заостанува зад развојот на оружената борба и е укажано на неопходноста таа побрзо да се развие со оглед на внатрешната и надворешната ситуација. Затоа се одлучува да се испратат поиздигнати кадри за работа во заднината, со задача да се зацврстат, прошират и поврзат партиските организации и да ја интензивираат политичката активност во народот, особено во поставувањето и оспособувањето на органите на народната власт и активирањето околу нив на што е можно повеќе чесни луѓе — Македонци, Албанци, Турци и други. Во врска со ова е и создавањето на акциони народноослободителни комитети; истакната е потребата од формирање на соодветен политички орган за цела Македонија, како и неопходноста да започнат подготовките за создавање политички услови за формирање на Антифашистичко собрание на Македонија. На состанокот во Преспа, паѓањето на фашистичката влада во Италија (25. VII 1943 година) е оценето како навестување на капитулацијата на Италија. Тоа е и повод да се одлучи главнината на вооружените сили на Македонија да се префрлат и концентрираат на територијата окупирана од Италија за да се исползуваат поповолните услови за создавање на слободна територија и за поголемо мобилизирање на населението во народноослободителното движење. На овој состанок е донесена одлука да се обнови Покраинскиот комитет на СКОЈ за Македонија.*)

²³⁾ За состанокот нема изворни документи; за него директно се зборува во извештајот на Темпо до ЦК на КПЈ од 8. VIII 1943 година и во рефератот: „Борба против окупаторот“ поднесен на Првото заседание на АСНОМ; „Зборник на документи од АСНОМ“, Скопје, 1964, стр. 213.

*) ПК на СКОЈ за Македонија е обновен во првата половина на октомври 1943 година.

Според непотполните податоци, изнесени од д-р Велимир Брезовски во неговата книга „Ослободителната војна во Македонија во 1943“ на стр. 92—95, состојбата на партиските организации по областите во пролетта 1943 година глобално била ваква: во Првиот областен комитет — 6 МК со околу 159 члена; во Вториот областен комитет — 5 МК со околу 122 члена; во Третиот областен комитет — 4 МК и околу 123 члена; во Четвртиот областен комитет — 3 МК и околу 63 члена и во Петтиот областен комитет — 2 МК со околу 54 члена.²⁴⁾

Одлуките донесени во Преспа претставуваат нов поттик за развојот на вооружената борба и изградувањето на политичката и воената организација на народноослободителното движење. Тие имаа далекосежно значење, особено во пресрет на настаните коишто брзо се развиваат — формирањето на регуларни единици (баталјони, бригади на народноослободителната војска на Македонија, капитулацијата на Италија и создавањето на широки ослободени и полуослободени територии во Македонија, итн.

Новата фаза во развојот на оружената борба неопходно бара и приспособување на Партијата и на вкупната организираност. Беше нужно Партијата да се постави така што да може организирано и политички да ја организира слободната територија, наедно со потребата да ја прошири својата работа меѓу народните маси, да создава и изградува народноослободителен фронт и народна власт. За таа цел, во голем број места се создаваат акциони комитети со задача да обезбедуваат услови за формирање на масовни организации — НОФ, АФЖ, НОМСМ. Ваквата активност претставува широка основа за свикнување на Антифашистичкото народноослободително собрание на Македонија.

Напорите на политичкото и воено раководство во Македонија да се остварат задачите поставени на Преспанскиот состанок на ЦК на КПМ даваат видни резултати. Во дадените услови брзо се формираат регуларни единици на македонската народноослободителна војска. На 18 август се формира баталјонот „Мирче Ацев“ на Славеј Планина; на 24 септември 1943 година се формира баталјонот „Страшо Пинџур“; потоа, следи брзо формирање на баталјони во I, II, III и V оперативна зона. На 11 ноември се формира Првата македонско-косовска пролетерска ударна бригада, а на 20 декември е формирана II македонска ударна бригада. На 8 септември 1943 година капитулира фашистичка Италија и се создаваат поволни можности за релативно голема слободна територија, на која започнува организирање на народната власт, нејзиното поврзување и обезбедување на услови за слободен живот на населението.

²⁴⁾ Д-р В. Брезоски: „Ослободителната војна... стр...

Со формирањето на крупните единици на НОВ на Македонија вооружената борба зема нов полет. За нејзиниот натамошен разгор и проширување на сите делови на Македонија од големо значење се одлуките на Фуштанското советување со членовите на Партијата на I и II бригада и група на баталјони, како и на партиските активисти од теренот и заднината од таа територија. Се смета дека на тоа советување биле присутни околу 180 членови на Партија. На советувањето се поднесени три реферата: за политичката ситуација, за организационата работа на КПМ и за воените прашања.²⁵⁾ На советувањето е разгледана општата ситуација настаната со капитулацијата на фашистичка Италија, анализирано е значењето на постојаната офанзива на Црвената армија и на сè потешката воена положба во која се наоѓа Хитлерова Германија, како и на политичките договори на конференциите во Москва и Техеран меѓу СССР, САД и Англија за прашањето како поскоро да се заврши војната. Тие настани се оценети како многу поволни. Во таквиот општ поволен миг на борбата против фашистичките агресори, е анализирана положбата во нашата земја со значајните победи и постојаното засилување на НО борба на југословенските народи и народности и постигнатите големи успеси во развојот на НО борба во Македонија. Истакнато е значењето и вонредно поволниот одраз на одржаното Второ заседание на АВНОЈ и донесените одлуки на него, а посебно нивното значење за нашиот народ. Во врска со тоа, во записникот од советувањето е подвлечено:

1. „Перспективите на македонскиот народ денес наполно се јасни. Македонскиот народ првпат во историјата добива своја војска.

2. Пред македонскиот народ стои скоро основање и на Антифашистичко собрание на Македонија и на македонска влада“.

На советувањето се потенцира задачата натаму да јакне единството на Партијата во Македонија, да се отстранат сите слабости, недостатоци и уште преостанати скршнувања од линијата на КПЈ, бидејќи само така таа може да се оспособи за уште поуспешно раководење со развиената оружана борба на македонскиот народ. Развитокот на НОБ и натаму е основна задача пред комунистите.

Разгледувајќи ја воената положба во Македонија, заклучено е многу порешително да се удира по окупаторската воена сила, да се прошируваат и зацврстуваат постојните слободни територии и да се создаваат нови. На прашањето за издигање нови кадри му е посветено посебно внимание, со оглед на про-

²⁵⁾ „Записник од партиското советување на организациите во народно-ослободителната војска и партизанските одреди на Македонија“, одржано на 21 декември 1943 год.; „Извори...“ т. I, кн. 2 стр. 69—93.

ширувањето на борбата, доаѓањето на нови борци и формирањето на нови единици на народноослободителната војска.²⁶⁾

По завршувањето на советувањето, на 22 декември 1943 година е одржан Првиот конгрес на Антифашистичката младина на Македонија. Тоа е до тоа време најголем собир на политичка манифестација во Македонија во текот на НО борба.

Фуштанското партиско советување има големо значење за развитокот на НО борба во идниот период. На него беа присутни голем број партиски и воени раководители и активисти од теренот, кои во воените единици и заднината ќе развијат далеку поголема активност за мобилизирање на борбените сили и за извршување на поставените задачи.

Во наредниот период се развиваат големи борби во Мариово, Тиквешијата, Гевгелиско и во Карацова — Егејска Македонија. Кон крајот на јануари 1944 година ЦК на КПМ и Главниот штаб на НОВ и ПОМ разработуваат план за проширување на воените операции низ цела Македонија. Тоа е планот за февруарскиот поход. Негова цел е да се навлезе во Централна Македонија со една група на воени единици, а со друга да се пробие преку Источна Македонија на Кумановскиот терен заедно со поголемиот дел од ЦК и Главниот штаб, како и луѓето од Иницијативниот одбор за подготвување на заседанието на АСНОМ. Со успешното пробивање на втората група, се постигна оружената борба да прерасне во сенародно востание и да ги опфати сите краишта на Македонија. Со тоа се создаваат услови и за свикнување на АСНОМ. Очајничките напори на бугарскиот окупатор тоа да го спречи со пролетната — Мајска офанзива — остануваат неуспешни.

Нашата народноослободителна војска победоносно ја совлада непријателската офанзива и настапуваат денови на брзо и масовно создавање на нови бригади, а неколку месеци подоцна и дивизии. Македонија брзо се ослободува. Воените дејствија беа раширени по целата територија, и како кој крај беше ослободен, веднаш вооружените сили се концентрираа на оној којшто уште не беше ослободен.

Активноста на Партијата во тој период многу е голема. Таа има задача да ги поврзе партиските организации во сите ослободени краишта и да создава нови. Кон крајот на ноември 1944 год. дејствуваат 4 обласни комитети, има 365 члена на теренот и 2.300 во воените единици, како што стои во организациониот извештај на I конгрес на КПМ. ЦК на КПМ е во постојано заседание и раководи со целата активност на НО борба, презема нужни мерки и го следи нивното остварување; Партијата е пред задача да го организира севкупниот општествен живот во ослободена федерална Македонија.

²⁶⁾ Реферат на Видое Смилевски на I конгрес на КПМ, Скопје 1948. година, стр. 25—26.

Во декември 1944 година на состанокот на ЦК на КПМ со секретарите на обласните комитети е извршена целосна анализа на воената, политичката и стопанската положба на Македонија, како и на работата на партиските и скоевските организации и преземени се мерки за целосна мобилизација на луѓето во НО војска, како и на сите ресурси за нејзиното снабдување. Исто така, преземени се мерки за натамошно зацврстување на НОО и создавање на нови, за јакнење на партиските и скоевските организации и на сите масовни политички организации. Основната задача на сите субјективни сили е насочена: „Сè за фронтот — сè за победата“. Партијата брзо растеше и се консолидираше во сите градови и села, така што во текот на јануари можеа да се одржат обласни советувања, а на 28 јануари 1945 година и Земско-партиско советување во Скопје.²⁷⁾

Всушност, уште во почетокот на оруженото востание и народната Револуција во 1941 година се формираат и првите органи на борбата кои во себе носат зачетоци на органи на народната власт. Тие во Македонија се создаваат под разни имиња — воени комитети, тајни комитети, народна помош, народноослободителни фондови, народни одбори и сл. Без оглед на тоа под какви имиња се создаваат, тие имаат единствена цел — да се развива народноослободителната борба. Нив ги организира Партијата и таа ја насочува нивната активност и ги утврдува нивните задачи.

Во текот на народноослободителната борба тие органи на борбата постепено прераснуваат во органи на народната власт. Први подробни упатства за тоа се добиени во писмото од ЦК на КП до ПК на КПЈ за Македонија од март 1942 год.*), во кое се инсистира на создавање на народноослободителни одбори како политички органи кои би биле идни носители на демократската револуционерна власт. Во него се инструира Партиската организација во Македонија за надминување на слабостите во организирањето на народноослободителните одбори и се препорачува разграничување на нивните задачи со задачите на одборите на Народноослободителниот фронт.

Создавањето на КПМ и на Централниот комитет на КПМ во март 1943 година го забрзува процесот на започнатото трансформирање на органите на борбата во органи на народната власт. Овој процес ги забрза мерките што ЦК на КПМ ги презеде за разгор на оруженото востание. Освен тоа постојат индикации дека во првата половина на 1943 година во Македонија се пристигнати „Фочанските прописи“ и „Септемвриските прописи“, што во 1942 година ги донесе Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ за организирање на органите на народната власт во Југославија.

²⁷⁾ „Манифест на Главниот штаб на НОВ и ПОМ“ октомври 1943 година „Зборник на документи од АСНОМ“, Скопје, 1964. стр. 70—71;

*) Писмото во Македонија доаѓа во септември 1942 год.

Преспанскиот состанок на ЦК на КПМ во август 1943 година со своите одлуки, без сомнение, беше најзначајниот настан што го овозможи натамошниот подем на народната власт, бидејќи паралелно со подготовките за свикување на АСНОМ се поведува општа акција за создавање на народноослободителни одбори и на ослободената и на уште неослободената територија.

Посебно значење за натамошен развој на народната власт во Македонија има создавањето на првата слободна територија во Западна Македонија во септември 1943 година. Во тоа време раководството на народноослободителното движење, посебно ЦК на КПМ и одделни членови преку директивни упатства ја насочуваат активноста за создавање на народноослободителни одбори и на други органи на народната власт и за утврдување на нивните задачи. Така е создаден систем на народноослободителни одбори — од месни (селски) до обласни, што ја покриваат слободната територија.

Подготовките за свикување на АСНОМ имаат посебен одраз во натамошниот развој на народноослободителните одбори. Во текот на подготовките е изградена политичката платформа и е создадена реална основа за конституирање на единствен систем на народна власт.

Во оваа смисла, Манифестот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ, потоа основањето на Иницијативниот одбор за свикување на АСНОМ и другите активности во врска со тоа одигра значајна улога во натамошниот развој на народната власт. Посебно Манифестот на Главниот штаб, којшто со својата визионерска определба за заедништво на македонскиот народ со другите народи и народности на Југославија, практично му ги навести на македонскиот народ донесените одлуки на Второто заседание на АВНОЈ.

Второто заседание на АВНОЈ даде нов поттик за свикување на АСНОМ, а со тоа и за забрзување на процесот на создавање на народноослободителни одбори. Според непотполни податоци за време на одржувањето на Првото заседание на АСНОМ во Македонија делувале околу 1.000.

АСНОМ претставува заокружување на системот на народната власт, којашто се создава од почетокот на оруженото востание, но истовремено и основа за доизградување на конечно оформување на тој систем. И не само тоа. АСНОМ, кој произлегува од револуционерните стремежи на македонскиот народ, изврши и синтеза на сите дотогашни борби за национална слобода и создавање држава на македонскиот народ.

Потребно е да се одбележи дека во текот на народноослободителната борба се развива соработка меѓу ЦК на КПЈ и ЦК на КПМ со раководствата на другите балкански комунистички партии и нивните органи за борбата против фашистичките окупатори. Таа многу е зависна од ставот на политичките раковод-

ства — комунистичките партии, по македонското прашање. Степенот на соработката и контактите со БРП(к) и со КПГ е лимитиран со нивните ставови по македонското прашање и со развиеноста на оружената борба против окупаторите, додека со КП на Албанија соработката е многу потесна и поконкретна.

Меѓу нашите партиски организации на теренот и тие во Грција се остварува извесна соработка уште во 1942 година — меѓу Битола и Лерин, како и меѓу Гевгелија и Гүменциско и Кукушко. Во текот на зимата 1942—1943 година нашите партизански единици од Битола и Преспа заеднички дејствуваат во Леринско-Костурскиот крај со партизанскиот одред „Вичо“. Партиското раководство на Лерин притоа им укажува помош, но и настојува што поскоро нашите единици да го напуштат тој крај и да не говорат за целта на нашата борба. Покрај напорите, па и постигнатите договори со политичкото и военото раководство на Грција за заеднички дејствија и потесна соработка, тоа не се остварува во поголем обем. Поради недоследниот став на КПГ по македонското национално прашање, соработката се одвива повеќе по воена отколку по политичка линија. Продорот на нашите вооружени единици на територијата на Егејска Македонија на крајот на 1943 и почетокот на 1944 година има голем политички и воен одраз кај тамошното население; тоа им дава значајна помош на нашите воени единици за време на Февруарскиот поход, кога го минуваат Солунското поле и реката Вардар.

Соработката со КП и военото раководство на Албанија е многу блиска. По образувањето на КП на Албанија, организирани се неколку состаноци меѓу претставниците на ЦК на КПЈ и на ЦК на КПМ со албанските партиски и воени раководители. На тие состаноци се расправа за тоа каква треба да биде соработката помеѓу двете народнослободителни движења, за односот спрема организацијата на Бали Комбтар, се пренесуваат искуствата од Југославија по прашањето на организирањето на оружената борба, на народната власт, на антифашистичките организации. Се разговара како заеднички да се води борба за искоренување на шовинистичката омраза меѓу Македонците и Албанците, за што и ЦК на КПМ дискутирал и дал конкретни задачи на партиските организации во Западна Македонија на 4 и 5 мај 1943 година, како и за помасовно вклучување на албанското население во народнослободителната борба. По воена линија се предвидени заеднички дејствија во приграничните реони: Дебар — Елбасан и Преспа — Корча, а на политички план се остварувани заеднички активности за популаризирање на народнослободителната борба. Сите тие контакти и форми на соработка даваат добри резултати, особено од капитулацијата на Италија па до крајот на војната.

Односите на КПЈ и на КПМ со БРП(к) се одвиваат во сложени околности со оглед на различните концепции за борба

против фашистичките окупатори, а посебно поради разликите по националното прашање на македонскиот народ. БРП(к) има сосема различни погледи и ставови од тие на КПЈ по прашањето на националниот интегритет и идентитет на македонскиот народ. КПЈ се определува за активна борба против бугарските окупатори и за национално ослободување на македонскиот народ, но во исто време чини напори за соработка со демократските сили на Бугарија, со БРП(к) и бугарското движење за борба против фашизмот. Во тој поглед КПЈ и КПМ активно дејствуваат во редовите на бугарската војска која се наоѓа на југословенската територија, со цел да се поврзат со напредните луѓе во неа и да ги отргнат од таквата војска, во што има и одредени успеси. Исто така, е давана помош за префрлување на бугарски партиски раководители за Бугарија. На територијата на Македонија е формиран бугарскиот баталјон „Христо Ботев“, а во другите подрачја на Југославија се формирани поголем број баталјони, три бригади и една дивизија. Тоа беа значајни зафати и помош на нашето ослободително движење на бугарските демократски сили.

Подготовките за свикување на АСНОМ, првото заседание на АСНОМ и создавањето на македонската држава во рамките на Федеративна Демократска Југославија

Врз основа на одлуките донесени на состанокот на ЦК на КПМ во Преспа започнуваат подготовките за свикување на АСНОМ: Прво се организирани акциони народноослободителни комитети во сите подрачја и Акционен народноослободителен комитет на Македонија, а потоа и Иницијативен одбор за неговото свикување. Во меѓувреме, во селото Црвена Вода во првите денови на октомври 1943 година е објавен Манифестот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ. Во него се говори за извојваните успеси во народноослободителната борба во земјата, односите што се создадени на Балканот со развојот на борбата против фашистичките окупатори и фашизмот воопшто, победоносните борби и акции на македонската војска, создадената историска шанса за македонскиот народ во НО борба заедно со другите народи и народности на Југославија да ги оствари своите историски стремежи, својата национална и социјална слобода, својата државност. Во Манифестот се подвлекува дека во идната заедница на југословенските народи македонскиот народ ќе биде рамноправен и ќе има полно право на развиток врз принципот на самоопределување до отцепување.

Во него се истакнува:

„За првпат во нашата славна историја денес имаме своја млада народна војска. За првпат нашата млада војска жнее победа по победа. Ние одиме кон нови борби. Се работи за судбината на нашата земја. Удри последниот час. Ве викаме вас, синови и ќерки на македонскиот народ да се сплотите во борбените редови на нашата Народноослободителна војска на Македонија. Ве викаме со неброени сили да удриме по сите непријатели на нашата слобода и независност. Ве викаме и вас, стари илинденски борци, да стапите во редовите на нашата војска. Одново воскреснуваат славните денови на Крушевската Република и Илинденското востание. Те викаме тебе, јуначка младино на Македонија, што даде толку жртви во борбата за слобода на својот народ. Те викаме тебе, македонски народ цврсто да стапиш во нашите редови. Деновите што идат ќе ја решат твојата судбина.

Ние бездруго треба да ги запреме крвавите германски окупатори кои уште сакаат да ја поробуваат и ограбуваат нашата земја.

Ние бездруго треба да ги истераме големобугарските окупатори од нашата татковина. Но ние ќе изградиме братство и единство со бугарскиот народ, кој веќе води решителна борба против големобугарските фашисти и хегемонисти.

Ние бездруго треба да ја истераме големоалбанската клика и да ја направиме неспособна да го поробува македонскиот народ. Но, ние ќе изградиме братство и единство со албанскиот народ, кој нема ништо општо со тие реакционерни, хегемонистички клики.

Ние треба да ја истераме и големосрпската хегемонистичка и предавничка банда на Дража Михајловиќ и да ја направиме неспособна повторно да го врати режимот на големосрпската хегемонија и тиранија во Македонија. Но ние ќе изградиме братски сојуз со сите југословенски народи, врз база на полна национална рамноправност, со српскиот, хрватскиот, словенечкиот и другите народи на Југославија. Ние ќе работиме на тоа, заедно со сите народи на Југославија, да создадеме братски сојуз на јужнословенските народи земајќи го во нашите братски пазуви и братскиот бугарски народ.

Ние бездруго треба да ги истераме сите предавници на македонскиот народ сеедно дали се тие во служба на Хитлера, на големобугарската, или на големосрпската хегемонистичка реакција. И ние ќе создадеме *полно единство на македонскиот народ*, почнувајќи од комунистите, па сè до старите борци во борбата за слободна и народна Македонија.

Како што тоа бива во секоја вистинска револуција и голема народноослободителна борба, така и во оваа борба неминовно се изразува стремежот за обединувањето на насилно поделениот народ. Тоа во Манифестот е изразено со следните

зборови: „Никогаш досега, македонски народе, не си имал толку добра положба и толку многу сојузници, за да ти се исполни твојот вековен идеал — обединувањето на Македонија“²⁸⁾

Во Манифестот се истакнува и неопходноста да се гради заедништво со сите народности кои живеат во Македонија. Манифестот директно им се обрнува на Албанците, Турците и Власите дека народноослободителната борба се води за заеднички живот на сите нив со Македонците. Дотолку повеќе што тоа заедништво се создава во самата борба против заедничкиот непријател — фашистичкиот окупатор, и тоа од самиот почеток на НО борба во Македонија.

Манифестот, како политички програмски документ, укажува на идните основи врз кои ќе се гради и изградува идната државна заедница на македонскиот народ со другите народи и народности во Југославија, во која се гарантира рамноправноста и националниот интегритет и суверенитетот на секој народ посебно. Во вака изразените ставови борците и широките народни слоеви на македонскиот народ можеа да ја согледаат својата перспектива во слободната демократска народна Македонија во состав на идната југословенска заедница. Изнесената платформа во Манифестот беше прифатена од нашиот народ и народностите. Затоа што таа ги одразуваше вековните идеали на народот за национална и социјална слобода за чие остварување се водеше народноослободителната војна и социјалистичката револуција. Манифестот, впрочем, на најконкретен начин ја афирмираше политиката на КПЈ и на КПМ по националното прашање.

Манифестот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ, упатен до македонскиот народ, во текот на разорот на Народнослободителната борба и Социјалистичката револуција, доаѓа во време на крупни воено-политички победи над окупаторот и над сите непријатели на македонскиот народ, кога веќе е создадена народноослободителна војска на Македонија и кога се создадени слободните територии на кои се конституира цел систем на народната власт.

Манифестот со воодушевување беше примен од народните маси. Тој ги поттикнува сите прогресивни сили да вложат нови напори за победата над фашистичките непријатели и нивните домашни слуги за да се постигне поставената цел — слободна и рамноправна Македонија во новата братска заедница на југословенските народи и народности.

По објавувањето на Манифестот, една група интелектуалци, членови на АНОК, стави писмени приговори на одредени ставови содржани во Манифестот. Имено, групата во своето објаснување истакнува дека ГШ НОВ и ПОМ не е компетентен

²⁸⁾ „Манифест од Првото заседание на АСНОМ до македонскиот народ“, „Зборник...“ стр. 264—265.

дефинитивно да ги утврдува целите и карактерот на Народно-ослободителната борба на македонскиот народ. Меѓутоа, нивните приговори немаа одраз кај народните маси.

ЦК на КПМ во пролетта 1944 година презема мерки да се изберат народните претставници. Денот на свикнувањето на АСНОМ зависеше од воената положба. ЦК настојува да се обезбедат неопходни услови за неговата непречена работа и за безбедност на делегатите на Собранието, зашто тие требаше да донесат историски одлуки за конституирањето на македонската држава и за натамошното раководење со НО борба.

Првото заседание на АСНОМ е одржано на 2 август 1944 год. во манастирот Прохор Пчински. На него беа присутни 60 делегати од вкупно избрани 115. На заседанието АСНОМ се конституира како највисоко законодавно и извршно тело на суверената власт на македонскиот народ. Тоа го прокламира создавањето на слободна федерална Македонија во Демократска Федеративна Југославија.

На Првото заседание АСНОМ ги донесе историските одлуки со кои се изврши конституирањето на Македонија како федерална единица во Демократска Федеративна Југославија, а самиот АСНОМ се конституира како највисоко законодавно и претставничко тело на македонскиот народ. Во Манифестот до македонскиот народ АСНОМ го изложи ставот во поглед создавањето на македонската држава во југословенската федерација. АСНОМ во Манифестот подвлекува: „... првото македонско народно собрание изјавува дека македонскиот народ влегува како национално слободен и рамноправен член во нова Демократска и Федеративна Југославија, врз принципите утврдени на Второто заседание на Антифашистичкото веќе на Народното ослободување на Југославија (АВНОЈ). Со ова, македонскиот народ станува градител на нова Југославија, која е дело и израз на непоколебливото братство и единство на сите нејзини народи“... „Како дел на нова демократска и федеративна Југославија, македонскиот народ станува сојузник на големите сили — победници“.

Во Манифестот на посебен начин се потенцира значењето на создавањето на македонската држава. Во таа смисла во Манифестот се истакнува: „Вековниот идеал на македонскиот народ се постигнува“... „Тоа е најголемата продибивка во историјата на нашиот народ, спечелена во гигантскиот антифашистички фронт со крвта на најдобрите синовите на Македонија и со помошта на другите народи на Југославија, осигурен во нова, Федеративна заедница на народите во Југославија“.

Обраќајќи се до народностите, во Манифестот се подвлекува дека „Првото македонско народно собрание ја прокламира слободата и рамноправноста на сите народности во Македонија.

АСНОМ се обраќа до Македонците под Бугарија и Грција со зборовите: „Обединувањето на целиот македонски народ зависи од вашето учество во гигантскиот антифашистички фронт“.²⁸)

Значењето на АСНОМ во нашата современа политичка историја уште не е докрај согледано. По својата функција и улога во дадените услови, АСНОМ не е обично собрание, туку израз и функција на македонската Народноослободителна борба и Социјалистичка револуција под раководството на Комунистичката партија и како такво ја изразува суверената волја на македонскиот народ. АСНОМ е синтеза на сите дотогашни борби и стремежи на македонскиот народ. АСНОМ е и потврда на концепцијата на КПЈ и КПМ што ја изградија во спротивставувањето на една друга концепција, која се стремеше да ја легализира состојбата создадена со окупацијата во Македонија. Поради тоа, АСНОМ е историска победа на работничката класа, на демократските и напредните маси на македонскиот народ, победа со која, под раководството на другарот Тито на КПЈ и на КПМ, ги оствари не само националните стремежи на македонскиот народ туку и револуционерна преобразба на општествените односи врз социјалистичка основа.

Историското значење на АСНОМ го подвлекува другарот Тито со зборовите:

„Фактот дека за првпат по долги векови робување на македонскиот народ се одржува заседание на слободното македонско собрание, е историски настан не само за македонскиот народ туку и за сите народи на Југославија. Со својата сопствена херојска борба и со братска борбена помош од сите народи на Југославија, македонскиот народ поставува неразрушливи темели на својата слобода и рамноправност. Тоа наедно е уште едно сведоштво дека нова Југославија му останува верна на начелото за полна рамноправност на сите нејзини народи“.²⁹ (Од поздравната телеграма на другарот Тито до Првото заседание на АСНОМ).

Едвард Кардељ на Второто заседание рече: „Денес кога резултатите на таа политика се тука, не е тешко да се докаже дека таа политика е правилна. Но тоа не е доволно. Треба да се има предвид фактот дека секоја друга политика би била катастрофална за македонскиот народ. Македонскиот народ со право ќе им биде вечно благодарен на оние синови, што следејќи го повикот на КПЈ и пламениот збор на големиот трибун на нашите народи — другарот Тито, тргна по тој пат на победа и ослободувањето на македонскиот народ“.³⁰ (Од поздравниот говор на Едвард Кардељ на Второто заседание на АСНОМ, во декември 1944 година).

„Силна Југославија — тоа е силна и среќна Македонија, без страв за својата слобода и независност. И обратно: слободна и рамноправна Македонија, — тоа е најцврст столб на Југославија. . . Таква Југославија значи: мир на Балканот и внатрешна слобода, рамноправност и благосостојба на нашите народи“)Од поздравниот говор на Едвард Кардељ на Второто заседание на АСНОМ, декември 1944 година).

Изградувањето на македонската држава во рамките на југословенската федерација во текот на НОБ и Социјалистичката револуција се остварува врз основа на историските одлуки донесени на Второто заседание на АВНОЈ. Бидејќи овие одлуки се познати ќе направиме само определен осврт на нив од аспект на конституирањето на Македонија како една од федералните единици во рамките на југословенската федерација.

Создавањето на новата држава — Демократска Федеративна Југославија — во времето на Револуцијата е еден историски чин, а не само уставно-правен акт. Македонската држава, која се создаваше од самиот почеток на Народноослободителната борба како држава на рамноправни народи и народности во идната југословенска федерација, има свои длабоки историско-политички основи и извори. Поврзувањето на македонскиот народ и македонските комунисти со југословенската работничка класа и другите демократски и напредни слоеви на народите и народностите на Југославија на чело со Комунистичката партија на Југославија беше единствена алтернатива во дадените услови за решавање на националното прашање.

Создавањето на Федерацијата на југословенските народи и народности во текот на НОБ и Социјалистичката револуција претставува автентичен израз на волјата и стремежите на широките народни слоеви кои влегоа во борбата против окупаторот за остварување на својата национална и социјална слобода.

Основните промиси за изградувањето на Југословенската Федерација беа определени уште во самиот почеток на Народноослободителната борба. Декларацијата на АВНОЈ и другите одлуки од Второто заседание на АВНОЈ значат реализирање, уште во текот на оружената борба, на политиката на КПЈ по националното прашање и создавање федеративна држава на слободни и рамноправни народи.

Историската идејна основа на овие одлуки и нивната револуционерна вредност се гледа во тоа што во самата борба, т.е. со самата револуционерна практика на народноослободителната борба настанаа федеративните односи во земјата. Второто заседание на АВНОЈ тие федеративни односи само уставно-правно ги озакони.²⁹⁾

Овие односи во новата федерација во тоа време, не можеа да бидат од крај сестрано регулирани. Одлуките на АВНОЈ,

²⁹⁾ Е. Кардељ: Истото, стр. 54—59.

како што веќе истакнавме, имаа цел да ги потврдат првите облици на федерацијата создадени во текот на НОБ. Иако дадени во почетна форма тие го означија правецот на изградување на едно вистинско и трајно заедништво на југословенските народи и народности кои доброволно се обединуваат врз рамноправни односи.

По донесувањето на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ, Отечествениот фронт на Бугарија, кој беше под раководство на бугарската работничка партија, излегува со своја Декларација во декември 1943 година, Декларацијата претставува акт во кој се изразува негирање на правото на македонскиот народ суверено да го определува својот државноправен статус во текот на НОБ и Социјалистичката револуција. Декларацијата го негира и правото на македонскиот народ да се конституира како една од федералните единици во новата Југословенска федерација. Во неа, исто така, се негираат извојуваните права на самоопределување на националната рамноправност на македонскиот народ, извојувани со неговото непосредно учество во оружената борба на југословенските народи и народности против фашистичките окупатори. Всушност, уште во тоа време Декларацијата на Отечествениот фронт на Бугарија имаше цел да ја оспори легалноста на одлуките на АВНОЈ и искористеното право на македонскиот народ за самоопределување.³⁰⁾

Една година подоцна ќе бидаг јавно кажани другите зборови за политиката на Отечествено-фронтоска Бугарија спрема Македонија. На Второто заседание на АСНОМ членот на ПБ на ЦК на БРП(к) и министер во Првата отечественофронтоска влада на Бугарија Добри Трпешев, меѓу другото изјави:

„Разликата меѓу старата и отечественофронтоска Бугарија е уште и во тоа што отечественофронтоска Бугарија смета дека треба да се врати оној дел на Македонија што денес се наоѓа во границите на Бугарија и да се присоедини кон Македонија во Југославија.“ (Нова Македонија, 31. XII 1944 година).

Георги Димитров отворајќи ја дебатата, во одговор на престолната беседа за прашањето на Македонија, ќе рече:

„Отечествениот фронт смета дека треба сè да стори Македонија еднаш за секогаш да престане да биде јаболко на раздор на Балканот, да стане обединителна алка помеѓу Бугарија и Србија и помеѓу нова Бугарија и нова Југославија. Не поделба на Македонија, не борба за власт над неа, туку почитување на волјата на Македонците, чиј основен дел ја доби својата национална слобода и национална рамноправност во рамките на Народна Република Југославија. Меѓу Отечественофронтоска Бугарија и Федеративна Народна Република Ју-

³⁰⁾ „Историски архив КПЈ“, т. VII, Белград — 1951, стр. 287.

гославија, помеѓу тие две соседни јужнословенски земји односите се така братски, што постои полна можност тие сами без какво и да е мешање да ги решат сите прашања што задираат во нивните национални интереси“. („Работническо дело“ од 27. XII 1945 година).

За македонскиот народ одлуките на АВНОЈ имаат посебно историско значење и ја означуваат новата етапа на неговиот живот во правец на надминување на сите можни облици на хегемонија и доминација.

Две основни историско-политички поставки во конституирањето на југословенската федерација им даваат посебна вредност на одлуките на АВНОЈ од аспект на конституирањето на Македонија како федерална единица.

Прво, во одлуките на АВНОЈ на секој народ посебно и на сите народи заедно им се признава нивното непосредно учество во заедничката борба против фашистичката окупација и врз таа основа се изведува правото на секој народ на слободен и рамноправен национален живот во југословенската федерација. Македонскиот народ со своето непосредно учество во заедничката Народноослободителна борба против окупаторот беше и стана субјект на Револуцијата и врз таа основа го остварува своето право на самоопределување, определувајќи ја својата државно-правна положба во идната југословенска федерација.

Во одлуките на Второто заседание на АВНОЈ првпат на македонскиот народ му е признато правно својство на „историски субјект“, односно субјект на револуцијата и на овој начин, во новите историско-политички констелации е осуетена можноста за било какви политички комбинации, компромиси и спогодби, по таканареченото македонско прашање. Истовремено е исклучена секоја можност на интервенции однадвор и наметнување на туѓи интереси и доминација.

Со ова е зацврстен легитимитетот на македонскиот народ, а исто така, и уставно-правната основа на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ.

Второ, федерацијата како концепт на политичка организација и на државно уредување на земјата во потполност ги изразуваше стремежите на широките маси на македонскиот народ. Таа беше најавена уште пред Втората светска војна во документите на ЦК на КПЈ.³¹) Исто така, потребно е да се подвлече дека и во сите основни документи на македонските револуционери од периодот на националноослободителното движење и на социјалистичкото работничко движење се истакнува идејата за формирање на федерација, како облик на државно уредување, кој треба и единствено може да го обезбеди националниот суверенитет и интегритет на македонскиот народ. Всушност, од Балканска и Источна федерација до Југословенска федерација широките маси на македонскиот народ беа на-

сочувани во барањето на облици на својата независност и национална слобода.

На крајот може да се констатира дека:

1. Македонскиот народ можеше во текот на Народноослободителната борба и социјалистичката револуција да ги оствари своите историски стремежи — националната и социјалната слобода, државноста и рамноправноста, благодарейќи на решителната оружена и сенародна ослободителна борба на чие чело стоеја другарот Тито, Комунистичката партија на Југославија и Комунистичката партија на Македонија. Со промената на класните односи во Југославија со доследното разрешување на националното прашање изразено во рамноправноста на сите народи и народности на Југославија, и посебно со јасното и правилното стојалиште по македонското национално прашање, како и со поврзувањето на борбата на македонскиот народ со народноослободителната борба на братските југословенски народи и народности, македонскиот народ ги оствари своите национални права вклучувајќи го и правото на своја држава.

2. КПЈ беше единствената сила, која на македонскиот народ и народностите во Македонија, како и на сите други југословенски народи и народности, им ја отвори перспективата за остварување на нивните историски стремежи со политиката на вооружена борба против окупаторите. Целиот македонски народ предводен од КПМ ја прифати политиката на КПЈ како своја и со заедничка победа со другите југословенски народи и народности во народноослободителната борба и Социјалистичката револуција ги оствари своите историски интереси. Во херојската Народноослободителна борба Партијата и народните маси ги совладаа сите тешкотии и пречки и ги скршија обидите на раководството на БРП(к) да ги оттргне од тој пат и од оружената борба.

3. Создавањето на Комунистичката партија на Македонија како составен дел на Комунистичката партија на Југославија, нејзиниот растеж и доследно изразување на борбата на работничката класа на Македонија и на македонскиот народ, претставува историски настан во револуционерната борба на македонскиот народ и неговата работничка класа.

4. КПМ во текот на Народноослободителната борба решително ги поведе македонскиот народ, албанската и турската народност и наспроти сите тешкотии израсна во организатор и раководител на нивната борба за извојување на национална и социјална слобода. Притоа под раководство на Партијата се покопани сите хегемонистички претензии кон Македонија од било кога и во било кој вид. По извојуваната победа таа е иницијатор за успешна обнова на земјата и изградба на социјалистичкото општество врз самоуправни основи.

5. Резултатите од заедничката Народноослободителна борба на југословенските народи и народности се од огромно значење за македонскиот народ кој се афирмира како самостоен историски субјект, оствари своја држава и целосна национална слобода и рамноправност. Во народната и социјалистичка револуција се создаде нова заедничка федеративна заедница на слободни и рамноправни народи и народности, се утврдија трајните основи за непоколебливото заедништво.

6. Во оваа војна македонскиот народ го изрази своето право да се обедини; но, исто така, тој ја согледа објективната реалност и во своите документи зацрта дека, во дадените историски услови, обединувањето може да се решава и реши во заедничката борба со демократските и напредните движења на народите во земјите каде што по насилната поделба бил принуден да живее. Македонците во Бугарија и Грција, борејќи се против големобугарската и големогрчката реакција, како и против фашизмот и окупацијата, веруваа дека ќе ги остварат своите национални и социјални права.

7. Мошне значајна компонента на народната и социјалистичката револуција е оствареното сојузништво и единство на југословенските народи и народности. Борбата за братството и единството под раководството на Комунистичката партија и другарот Тито обезбеди неразрушливо заедништво меѓу нив, кое потекнува уште од времето на заедничките борби против угнетувањето и експлоатирањето од ненародните режими на големосрпската буржоазија и воено-монархистичката диктатура меѓу двете светски војни. Таквото заедништво овозможи да се оствари идејата за југословенската федерација врз рамноправни односи меѓу нејзините федерални единици, во која и Македонија го извојува своето рамноправно место. Таа волја на народите и народностите на Југославија беше остварена и потврдена со одлуките на АВНОЈ и на антифашистичките собранија на ослободувањето на народите на Југославија.

8. Како резултат на класно-општествените промени и остварената рамноправност Комунистичката партија на Македонија, односно Сојузот на комунистите на Македонија, во целиот повоен период доследно се залага за остварување на братството и единството на југословенските народи и народности, за јакнење на нивното заедништво, за изградба на социјалистички самоуправни општествени односи во нашата земја, за решавачка улога на работничката класа во сите области на општествениот живот.